

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-50>

УДК 331

ВПЛИВ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

THE INFLUENCE OF THE LEVEL OF EMPLOYMENT OF THE POPULATION ON THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Саричев Володимир Івановичдоктор економічних наук, доцент, професор кафедри,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8544-9901>**Довженко Станіслав Олександрович**аспірант,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-8342-0839>**Sarychev Volodymyr, Dovzhenko Stanislav**

University of Customs and Finance

Національна безпека як стан правової упорядкованості життя суспільства і держави виступає базовим фактором самозбереження вітчизняного суспільства. Особливого значення набуває забезпечення національної безпеки в умовах збройної агресії Російської Федерації, адже нинішня війна є однією із найбільш кровопролитних збройних конфліктів на європейському континенті за останні десятиліття. В умовах критичної загрози тотальної розрухи національної безпеки, постає питання оцінки рівня впливу різних факторів на неї, на шляху до визначення найбільш загрозливих з них. Аналіз рівня зайнятості в країні ще у довоєнний час вважався важливим елементом забезпечення не лише національної безпеки, а й життєздатності країни як такої. Війна і демографічні потрясіння, які вона зумовила змусили принципово по новому досліджувати взаємозв'язки між рівнем зайнятості та забезпеченням національної безпеки, адже саме економічно активне населення стане тою базою, яка слугуватиме основою для відбудови країни після війни. У дослідженні визначено сутність національної безпеки, а також складові якими вона визначається. Встановлено місце зайнятості в системі забезпечення національної безпеки. Проаналізовано напрямки впливу рівня зайнятості на економічну та соціальну безпеку. Систематизовано соціально-економічні наслідки високого рівня безробіття в країні. Враховуючи той факт, що саме бізнес виступає основним джерелом робочих місць проаналізовано тенденції зміни Індексу ділової активності в Україні за час війни. Досліджено наявне співвідношення між кількістю підприємств, які припинили роботу від початку війни та тих, що розпочали свою діяльність. Графічно представлено динаміку зміни рівня безробіття в Україні за 2018–2023 роки. Проведено паралель між офіційною та реальною статистикою безробітних. Визначено структуру попиту на трудові ресурси в розрізі вакансій. Проаналізовано недоліки вітчизняного законодавства в частині регулювання трудових відносин між працівниками та роботодавцями. Визначено подальші перспективи впливу рівня зайнятості населення на національну безпеку.

Ключові слова: безробіття, економічне активне населення, індекс ділової активності, соціальна складова національної безпеки, міграції, повномасштабна війна.

National security as a state of legal orderliness of the life of society and the state acts as a basic factor of self-preservation of the domestic society. Ensuring national security in the conditions of armed aggression of the Russian Federation is of particular importance, because the current war is one of the bloodiest armed conflicts on the European continent in recent decades. In the conditions of a critical threat of total destruction of national security, the question arises of assessing the level of influence of various factors on it, on the way to determining the most threatening of them. Even before the war, the analysis of the level of employment in the country was considered an important element of ensuring not only national security, but also the viability of the country as such. The war and the demographic upheavals it caused forced a fundamentally new study of the relationship between the level of employment and the provision of national security, because the economically active population will become the base that will serve as the basis for the reconstruction of the country after the war. The research defines the essence of

national security, as well as the components by which it is defined. The place of employment in the national security system has been established. The areas of influence of the level of employment on economic and social security are analyzed. The socio-economic consequences of the high level of unemployment in the country are systematized. Taking into account the fact that business is the main source of jobs, trends in the index of business activity in Ukraine during the war were analyzed. The relationship between the number of enterprises that stopped working since the beginning of the war and those that started their activities was studied. The dynamics of changes in the unemployment rate in Ukraine for 2018-2023 are graphically presented. A parallel is drawn between official and real unemployment statistics. The structure of demand for labor resources in terms of vacancies has been determined. The shortcomings of domestic legislation in terms of regulating labor relations between employees and employers are analyzed. Further perspectives of the influence of the level of population employment on national security have been determined.

Key words: unemployment, economically active population, index of business activity, social component of national security, migration, full-scale war.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна з Російською Федерацією, яка триває вже третій рік, підкреслила та загострила всі наявні проблеми та кризові явища в житті країни. Закономірно, що однією з тих сфер, яка найбільше постраждала внаслідок війни є соціальна. Так, рівень життя людей подекуди знизився до критичного, багато громадян втратили житло, засоби до існування. Дехто залишився без годувальника, інші – опинилися за межею бідності. Країну сколихнула хвиля вимушених міграцій. В результаті цього утворилися значні диспропорції у розміщенні людей, а отже і трудових ресурсів.

Ще у довоєнний час однією із ключових соціально-економічних проблем було безробіття. Під його впливом знижувався рівень купівельної спроможності населення, зменшувалась кількість платників податків, а отже зростали додаткові витрати на утримання тих, хто залишився без роботи. Безробіття зумовлювало неповне використання економічного потенціалу суспільства, і тим самим знижувало конкурентоспроможність країни, що своєю чергою стримувало економічне зростання. Очевидно, що за час війни ситуація тотально змінилась і рівень зайнятості населення, поруч з іншими загрозами, став справжнім викликом для національної безпеки України. Відтак, оцінка рівня зайнятості населення та визначення ступеня впливу даного показника на рівень національної безпеки стає завданням з високою актуальністю, у тому числі й з огляду на те, що саме трудові ресурси повинні стати фундаментом повоєнного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження основних аспектів безробіття, причин його виникання та шляхів регулювання проводилось такими гуру економічної науки, як Дж. М. Кейнсом, Т. Мальтусом, А. Пігу, Д. Рікардо, А. Смітом, М. Фрідменом,

К. Марксом, А. Філіпсом та ін. Проблеми сфери зайнятості населення в умовах сучасник викликів досліджували Вінокуров Я., Гойчук В., Любомудрова Н., Маркевич К., Медяник В., Пищуліна О., Серьогіна Н., Шостак С., Штундер І. та інші. У контексті дослідження взаємозв'язків між рівнем зайнятості населення та впливом даного показника на національну безпеку вагомий внесок був здійснений Серьогіною Н., Луговою В., Кравченком І., Поліщуком В., Заярною Н., Севрюковою А., Галайко Н., Бондаревською К. та ін. Проте, не применшуючи вклад вищезазначених науковців, інтенсивність процесів у сфері дослідження формує вимогу до розгляду даного питання під іншим кутом.

Постановка завдання. Враховуючи вищенаведену мету дослідження виступає аналіз впливу рівня безробіття на національну безпеку України, кризь призму визначення викликів та загроз продиктованих війною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національну безпеку заведено ідентифікувати як стан захищеності життєво важливих інтересів громадян та держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека являє собою стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Національна безпека за сферами функціонування поділяється на державну, політичну, соціальну, економічну, інформаційну, екологічну, науково-технологічну, військову і т. д.

У контексті дослідження наш фокус зосереджується саме на соціальній складовій національної безпеки. Це пов'язано із тим, що соціальна безпека суспільства та держави розпочинається із соціальної безпеки особистості – гарантованої захищеності людини від

внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушити її життєво важливі інтереси, права і свободи. Досягнення стану захищеності включає в себе забезпечення життєдіяльності людини на прийнятному рівні, покращення матеріального добробуту та створення умов для розвитку і реалізації особистісного потенціалу. Даний підхід є найбільш функціональним відображенням соціальної безпеки – захисту інтересів людини від дестабілізуючих впливів в соціальній площині.

Важливим засобом задоволення потреб людини є зайнятість, в результаті здійснення якої власне відбувається формування доходів і забезпечення певного рівня життя на шляху до задоволення матеріальних, соціальних та особистісних потреб. Окрім чітко вираженої матеріальної складової зайнятості, людина, котра має роботу, відповідно має і більше можливостей для комунікації з людьми, розвитку соціальних навичок і налагодження особистісних та професійних зв'язків. Своєю чергою реалізація власного потенціалу та досягнення професійних цілей може бути передумовою для особистого задоволення та одержання відчуття власної цінності.

Враховуючи зарубіжний досвід у питаннях зайнятості можна відстежити, що суспільні потрясіння (військові дії, припинення діяльності суб'єктів господарювання на певній території, масове переселення, зростання міграційних та корупційних явищ, нарощення тіньового ринку праці тощо) відчутно негативно відображаються на рівні продуктивності суспільної зайнятості та державному

економічному зростанні та формують собою загрозу не лише економічній безпеці, а й національній в цілому [2, с. 182].

Розглянемо основні напрямки впливу рівня зайнятості на соціальну та економічну безпеку, як важливі складові національної безпеки (табл. 1).

На основі аналізу таблиці можемо чітко відстежити, що рівнем зайнятості визначається не лише економічний розвиток, а й соціальна стабільність та благополуччя суспільства. Вирішення проблем із зайнятістю є необхідною умовою зміцнення соціальної безпеки суспільства. На основі аналізу рівня зайнятості відбувається оцінка результативності реформ, оскільки саме цей показник враховує економічні, соціальні та демографічні аспекти.

Високий рівень безробіття може стати причиною ряду негативних наслідків для соціально-економічного життя. Основними негативними наслідками є (рис. 1).

24 лютого 2022 року національна безпека України зазнала нищівного удару через підступний неспровокований напад Російської Федерації. Окрім масштабного потрясіння у військовій сфері війна спровокувала низку серйозних економічних і соціальних проблем. У контексті тематики дослідження військові дії призвели до руйнувань інфраструктури та значних економічних втрат, спровокували хвилю масштабних внутрішніх та зовнішніх міграцій. Закономірно, що ці процеси своєю чергою критично вплинули й на рівень зайнятості населення. Розглянемо ситуацію, яка склалась детальніше.

Таблиця 1

Вплив рівня зайнятості на соціальну та економічну складові національної безпеки

Категорія	Характер впливу
Дохід населення	Наявність стабільного доходу у працюючих зумовлює зростання економічної безпеки як його самого, так і в його сім'ї.
Податкові надходження	Заробітна плата є базою для формування стабільних податкових надходжень, які надалі розподіляються на фінансування різних соціальних програм та напрямків.
Соціальне страхування	Зайнятість є джерелом доступу до таких програм соціального страхування, як пенсійні виплати, страхування на випадок безробіття та ін.
Інтеграція в соціум	Зайнятість сприяє соціальній інтеграції особистості за рахунок налагодження особистісних та професійних зв'язків
Доступ до освіти	Зайняті особи отримують більший доступ до програм підвищення кваліфікації та саморозвитку.
Соціальна стабільність	Зниження рівня стабільності породжує соціальну стабільність, внаслідок якої знижується ризик конфліктів у суспільстві.

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Рис. 1. Соціально-економічні наслідки безробіття

Джерело: розроблено авторами на основі [4, с. 310]

Загальновідомим є факт, що джерелом формування робочих місць є діяльність бізнесу в країні. Від кількості працюючих підприємств багато в чому залежить ефективність функціонування країни як такої. З цієї позиції актуальним є дослідження тенденцій зміни інструмента оперативної оцінки та відстеження тенденцій розвитку економіки – індексу ділової активності. Індекс розраховується в результаті проведеного Національним банком України щомісячного опитування бізнесу. Дуже тривалий час значення Індeksu зберігалось на рівні нижчому за нейтральний (50 пунктів). На ділові очікування бізнесу впливали суттєві ризики безпеки, руйнування виробничих потужностей підприємств окремих галузей, логістичні обмеження для експортерів, зниження попиту на інвестиції, скасування податкових пільг на пальне, а також значний дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів. Ситуація дещо покращилась у березні 2024 року, коли Індекс перевищив нейтральний рівень і зріс до 52 пунктів. Покращенню сприяли збільшення обсягів морських та залізничних перевезень, збереження стійкої ситуації на валютному ринку, низькі інфляційні очікування та сезонне поживлення ділової активності [5].

Крім того, попри очікування значного зменшення кількості підприємств в країні, за перший рік війни кількість відкритих підприємств (зокрема ново зареєстрованих фізичних осіб підприємців) перевищила кількість тих, хто припинив діяльність. Кількість нових зареєстрованих компаній у 5,6 разів перевищує чисельність бізнесу, які припинили роботу [6]. Зазначена статистика свідчить про те, що попит на трудові ресурси залишатиметься на достатньому рівні, проте очікувано, зміниться його структура.

Для визначення впливу безробіття на національну безпеку проаналізуємо динаміку зміни його рівня протягом 2018–2023 років.

Станом на 1 лютого 2024 року статус безробітного мали 101,4 тис. громадян. Серед них 24% – чоловіки, а 76% – жінки. Найбільшу частку серед зареєстрованих безробітних становлять українців віком від 35 до 44 років та від 45 до 55 років (по 30% відповідно).

Враховуючи той факт, що країна в стані війни вже третій рік ситуація з безробіттям не на такому критичному рівні, як на початку прогнозували. Проте, фактично, якби не масштабна хвиля зовнішньої міграції, ситуація гарантовано була б значно гіршою. Так, аналітики Опендатабот підрахували, що з України

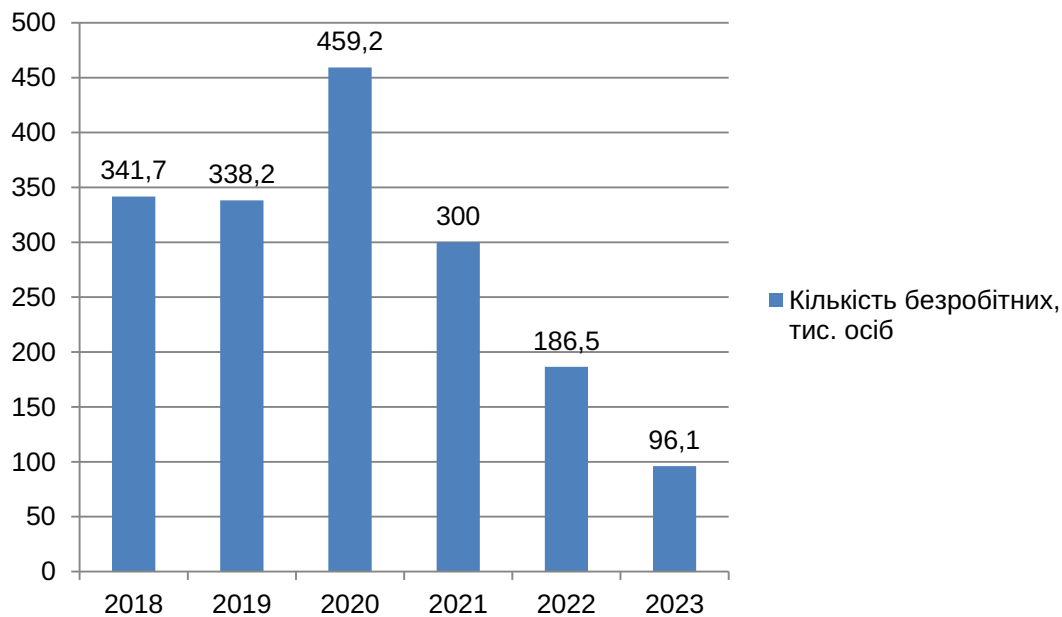

Рис. 2. Кількість безробітних у 2018–2023 роках

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

виїхали та не повернулись близько 2,4 млн громадян. Більшість з них мігрували з прифронтових зон [8].

З іншого боку, зазначена статистика показує лише офіційно зареєстрованих безробітних. За даними аналітичного центру «Український інститут майбутнього», станом на початок травня 2023 року в Україні налічувалось 12 мільйонів економічно активного населення, з них приблизно 2,5–2,9 млн безробітні [9].

Водночас структура вакансій у професійному розрізі практично не змінилася. Професії, які мали попит до повномасштабного вторгнення, є актуальними й сьогодні. Зниження попиту на працівників відстежується у таких галузях як сільське господарство, будівництво, транспорт, операції з нерухомістю, а також мистецтво, сфера послуг та розваг.

Найбільш вакансій зареєстровано за такими спеціальностями як: продавець, касир, водій, тракторист, прибиральник, бухгалтер, швачка, вчитель, охоронник, медична сестра, кухар, слюсар-ремонтник, токарь, електромонтер, електрогазозварник [10].

Війна зробила роботу в Україні менш захищеною. Вітчизняне трудове законодавство ще до війни було слабким, а його виконання слабо контролювалося державою і профспілками. В умовах воєнного стану права працівників були серйозно обмежені, а компанії звільняли працівників або ж суттєво зменшували витрати на них. Плановий контроль інспек-

торів праці на тривалий час було припинено, вони могли реагувати лише на скарги працівників чи органів влади, а також на нещасні випадки. Роботодавець міг звільнити працівника під час лікарняного чи чергової відпустки, а також без згоди профспілки. Крім того, роботодавці подекуди в односторонньому порядку скасовували положення колективного договору без будь-якого обґрунтування, ініціювали призупинення індивідуальних трудових договорів зі своїми працівниками. У таких випадках роботодавці повинні були б видати наказ із зазначенням причини відсторонення та завірити його у військовій адміністрації за місцем розташування. Також часто роботодавці «просили» своїх працівників оформити відпустку без збереження заробітної плати. Протягом цього часу працівники не отримують жодних компенсаційних виплат і не зможуть претендувати на допомогу по безробіттю чи допомогу по частковому безробіттю. Тобто ці працівники не враховані в офіційній статистиці.

Крім того, війна обмежує ефективність ринкових принципів і тим самим звужує ринок праці. Мобілізація та заборона на перетин кордону обмежують можливості працевлаштування чоловіків, у тому числі й за рахунок популярних раніше трудових міграцій. Через руйнування та зупинку підприємств люди змушені перейти до неформальної зайнятості та натурального сільського господарства, що також не включається при розрахунку рівня зайнятості.

Для покращення ситуації нам вкрай необхідна нова комплексна політика щодо ринку праці та зайнятості, гармонізована з економічною, фінансовою та іншою політикою. Необхідно посилити захист прав працівників у законодавстві та на практиці, особливо щодо офіційного оформлення трудових відносин та гарантій оплати праці. Як перший крок, допомогу з часткового безробіття потрібно зробити більш доступною для працівників.

Згідно з чинними правилами, роботодавець повинен подати до державного центру зайнятості заяву та інформацію про працівників, які мають право на пільги. Чисельність працівників, які мають право на пільги, повинна становити не менше 20% від загальної чисельності, а зменшення їх заробітної плати – не менше 30%. Роботодавець не повинен мати заборгованості із виплати заробітної плати та соціальних внесків, а також не бути бюджетною установою. Якщо роботодавець не подає форму заяви або не відповідає критеріям, працівники не отримують виплат. В умовах воєнного стану працівники будуть краще захищені, якщо вони матимуть право безпосередньо звертатися за пільгами, за меншим переліком критеріїв.

Враховуючи масштаби руйнації, проблему збереження та створення робочих місць не можна вирішити шляхом стимулювання малого бізнесу та сфери послуг, що зараз активно виконується державою. Необхідно розробляти та після війни реалізовувати план великого будівництва промислових підприємств та інфраструктури за підтримки держави та донорів.

Основною причиною дефіциту кадрів є скорочення населення. До війни Україна входила до п'ятірки країн світу з найбільшим відносним скороченням чисельності населення. Більше того, скорочення відбувається у працездатному віці, що є наслідком різкого зниження народжуваності після розпаду СРСР у 1990-х роках. Війна спричинила відтік біженців і ще більше прискорила скорочення населення. Після закінчення війни може бути нова хвиля еміграції, коли чоловіки зможуть виїхати з країни. За даними ООН World Population Prospects 2022, загальні міграційні втрати України внаслідок війни можуть сягати близько 5 мільйонів осіб (включаючи тих, хто повернувся). Втрати вбитими й пораненими під час війни (не тільки в армії) посилять нестачу робочої сили [11].

Після війни обсяг і структура попиту на ринку праці визначатимуться темпами відновлення. У будь-якому випадку, попит залишиться на масові професії, такі як продавці, водії, прибиральники, вчителі, лікарі, медсестри тощо. Очевидно, буде підвищений попит на будівництво, «синіх комірців» і елементарні професії.

За прогнозами на 2037 рік в Україні буде 16 мільйонів жінок і 14,5 мільйона чоловіків. В Україні відстежувався дефіцит чоловіків ще до 2014 року. На 100 жінок припадало 85 чоловіків. Аналітики кажуть, що війна поглибить цю кризу, адже рівень смертності чоловіків під час війни набагато вищий [9]. Тобто, якщо війна не закінчиться в прогнозованому майбутньому, Україна може потрапити в таку ситуацію, що країну буде нікому відбудовувати. Це приведе країну до загрози тотального краху у всіх сферах. Щоб цього не сталося – варто брати ситуацію під контроль вже сьогодні.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи проведене дослідження, можемо сформулювати висновки, що рівень зайнятості та національна безпека тісно пов'язані між собою. Цей взаємозв'язок втілюється через забезпечення доходу населення, а отже і доходу держави, соціальний захист громадян, інтеграцію в соціум, доступ до освіти та соціальну стабільність. Зниження рівня зайнятості може загрожувати зростанням соціальної напруги, загостренням кримінальної ситуації, збільшенням кількості психічних захворювань, посиленням соціальної диференціації та падінням трудової активності. З боку економічної складової національної безпеки зниження рівня зайнятості може стати причиною скорочення податкових надходжень, зниження ВВП, падіння життєвого рівня, зростання витрат на допомогу безробітним, скорочення обсягів виробництва тощо. Для України зазначені загрози національній безпеці набувають характеру реальних викликів. Тривала війна, яка спричинила значні руйнування по всій країні та сколихнула хвилю масових міграцій, зумовила поглиблення довоєнних демографічних проблем. Відтак, ситуацію з населенням, а отже і трудовими ресурсами, треба вирішувати вже сьогодні, у протилежному випадку вона загрожуватиме вийти з під контроль і тоді повоєнне відновлення країни буде критично утруднене або взагалі неможливе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII зі змінами та доповненнями станом на 31.03.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Серьогіна Н. Зайнятість населення в умовах воєнного стану як невід'ємна складова забезпечення національної безпеки. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 181–186.
3. Лугова В. Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 34–39.
4. Заярна Н., Севрюкова А. Вплив безробіття на суспільство та соціально-економічні наслідки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 21.2. С. 309–313.
5. Тоцька К. НБУ: Індекс очікувань ділової активності нарешті зріс. *INVESTORY*. 2024. URL: <https://investory.news/nbu-indeks-ochikuvan-dilovoi-aktivnosti-nareshti-zris/> (дата звернення: 16.04.2024).
6. Михайлов Д. В Україні відкривається більше нових бізнесів, ніж закривається – Оpendatabot. *Суспільне новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/469037-v-ukraini-vidkrivaetsa-bilse-novih-biznesiv-niz-zakrivaetsa-opendatabot/> (дата звернення: 16.04.2024).
7. Кількість зареєстрованих безробітних. *Мінфін*. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/> (дата звернення: 16.04.2024).
8. Воронцова В. Скільки українців виїхали за кордон і не повернулись через війну: шокуючі цифри. *Главком*. 2023. URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-ukrajintziv-vijikhali-za-kordon-i-ne-povernulisja-cherez-vijnu-shokujuchi-tsifri-949777.html> (дата звернення: 16.04.2024).
9. Кікоть К. Демографічна криза в Україні: мільйони біженців, воєнні втрати та як покращити ситуацію. *Еспресо*. 2024. URL: <https://espresso.tv/poyasnuemo-demografichna-kriza-v-ukraini-milyoni-bizhentsiv-voennivtrati-ta-yak-pokrashchiti-situatsiyu> (дата звернення: 16.04.2024).
10. Василик С. Ринок праці: кого найбільше шукали роботодавці у 2023 році. *NV*. 2024. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/rinok-praci-2023-yaki-profesiji-naybilshe-shukali-robotodavci-novini-ukrajini-50384831.html> (дата звернення: 16.04.2024).
11. What is the impact of the war against Ukraine on the labour market? *International Labour Organization*. 2022. URL: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/essential-questions/WCMS_856454/lang--en/index.htm (дата звернення: 16.04.2024).

REFERENCES:

1. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On national security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII zi zminamy ta dopovnenniamy stanom na 31.03.2023 roku. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (Accessed 16 April 2024).
2. Serohina N. (2023) Zainiatist naseleennia v umovakh voiennoho stanu yak nevidiemna skladova zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Employment of the population under martial law as an integral component of ensuring national security]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, vol. 2, pp. 181–186.
3. Luhova V. (2024) Zainiatist naseleennia yak chynnyk zabezpechennia sotsialnoi bezpeky [Employment of the population as a factor in ensuring social security]. *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 9 (1), pp. 34–39.
4. Zaiarna, N., and Sevriukova, A. (2011) Vplyv bezrobittia na suspilstvo ta sotsialno-ekonomichni naslidky [The impact of unemployment on society and socio-economic consequences]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 21.2, pp. 309–313.
5. Tots'ka, K. (2024). NBU: Indeks ochikuvan dilovoi aktyvnosti nareshti zris. [The index of business activity expectations has finally increased]. *INVESTORY*. 2024. Available at: <https://investory.news/nbu-indeks-ochikuvan-dilovoi-aktivnosti-nareshti-zris/> (Accessed 16 April 2024).
6. Mykhajlov, D. V. (2023) V Ukraini vidkryvaietsia bilsh novykh biznesiv, nizh zakryvaietsia – Opendatabot [More new businesses are opening in Ukraine than closing - Opendatabot] *Suspilne novyny*. Available at: <https://suspilne.media/469037-v-ukraini-vidkrivaetsa-bilse-novih-biznesiv-niz-zakrivaetsa-opendatabot/> (data zvernennia 16.04.2024).
7. More new businesses open in Ukraine than close – Opendatabot". *Suspil'ne novyny*. Available at: <https://suspilne.media/469037-v-ukraini-vidkrivaetsa-bilse-novih-biznesiv-niz-zakrivaetsa-opendatabot/> (Accessed 16 April 2024).
8. Minfin (2024). Killist zareiestrovanykh bezrobitnykh. Minfin [Number of registered unemployed]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/> (Accessed 16 April 2024).

9. Vorontsova, V. (2023) Skilky ukrainsiv vyikhaly za kordon i ne povernulys cherez viinu: shokuiuchy tsyfry [How many Ukrainians went abroad and did not return because of the war: shocking numbers]. *Hlavkom*. Available at: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-ukrajintsiv-vijikhali-za-kordon-i-ne-povernulisja-cherez-vijnu-shokujuchi-tsifri-949777.html> (Accessed 16 April 2024).
10. Kikot', K. (2024) Demografichna kryza v Ukraini: miliony bizhentsiv, voenni vtraty ta yak pokrashchyty sytuatsiiu [Demographic crisis in Ukraine: millions of refugees, war losses and how to improve the situation]. *Espresso*. Available at: <https://espresso.tv/poyasnuemo-demografichna-kryza-v-ukraini-milyoni-bizhentsiv-voenni-vtrati-ta-yak-pokrashchiti-situatsiyu> (Accessed 16 April 2024).
11. Vasylyk, S. (2024) Rynok pratsi: koho naibilshe shukaly robotodavtsi u 2023 rotsi [Labor market: who employers were most looking for in 2023]. *NV*. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/rinok-praci-2023-ya-ki-profesiji-naybilshe-shukali-robotodavci-novini-ukrajini-50384831.html> (Accessed 16 April 2024).
12. International Labour Organization. (2022). What is the impact of the war against Ukraine on the labour market? Available at: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/essential-questions/WCMS_856454/lang--en/index.htm (Accessed 16 April 2024).